

Голові Спеціалізованої вченої ради
Д 26.613.07 при Національній медичній
академії післядипломної освіти
імені П. Л. Шупика
академіку НАМН України,
доктору медичних наук,
професору Ю.В. Вороненку

ВІДГУК
офіційного опонента доктора медичних наук, професора
Голованової Ірини Анатоліївни
на дисертаційну роботу Царенка Анатолія Володимировича
«Медико-соціальне обґрунтування системи паліативної та хоспісної
допомоги в Україні»,

яка подана до спеціалізованої вченої ради при Національній медичній академії
післядипломної освіти імені П. Л. Шупика на здобуття наукового ступеня
доктора медичних наук за спеціальністю 14.02.03 – соціальна медицина

Актуальність теми дисертаційного дослідження пов'язана з тим, що починаючи з другої половини 20-го століття, створення та розвиток системи або служби паліативної і хоспісної допомоги (ПХД) населенню стас однією з важливих медико-соціальних та гуманітарних проблем урядів та суспільства у більшості розвинених країн світу. Ця проблема рік від року набуває все більшої актуальності, що зумовлено низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників: демографічних, медичних, соціально-економічних, політичних, морально-етичних тощо

Усе вищевикладене обґрунтовує необхідність розробки нової системи паліативної та хоспісної допомоги в Україні, що дозволить забезпечити рівну доступність населення до ПХД шляхом ефективного використання інституціональних, технічних та кадрових ресурсів, координації і співпраці закладів охорони здоров'я та закладів соціального захисту населення з наданням соціальної послуги з паліативного догляду (СППД).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана згідно з планом виконання докторських дисертацій НМАПО імені П. Л. Шупика, є самостійною роботою, яка відповідає напрямку науково-дослідних робіт (НДР): кафедри управління охороною здоров'я НМАПО імені П. Л. Шупика «Розробка стратегічних моделей удосконалення управління якістю медичної допомоги та покращення здоров'я населення України» (№ держреєстрації 0109U008304, термін виконання – 2009–2014 рр.).

«Обґрунтування моделей управління підсистемами охорони здоров'я та зміцнення популяційного здоров'я України у відповідності до Європейських стратегій» (№ держреєстрації 0115U002160, термін виконання – 2014–2019 рр.); а також 4 НДР, що були виконані у ДП «Інститут паліативної та хоспісної медицини МОЗ України», Державному навчально-науково-методичному центрі паліативної та хоспісної медицини і кафедрі паліативної та хоспісної медицини НМАПО імені П. Л. Шупика у 2011–2017 рр. і ДУ «Інститут геронтології ім. Д. Ф. Чеботарьова НАМН України» у 2015–2017 рр..

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність високі.

Досягнення мети дослідження потребувало розробки спеціальної програми, яка передбачала його реалізацію у сім взаємопов'язаних організаційних етапів.

Дисертаційне дослідження виконано на достатньому науково-методичному рівні з використанням сучасних методів соціальної медицини: бібліосемантичний, соціологічний, медико-статистичний, концептуального і описового моделювання, організаційного експерименту, експертних оцінок. Методичною основою дослідження став системний підхід та системний аналіз.

Наукова база дослідження: хоспіси і центри ПХД міст Івано-Франківськ, Тернопіль, Харків, Дубно, відділення паліативної та хоспісної медицини (ВПХМ) багатопрофільних і спеціалізованих ЗОЗ Вінницької, Дніпропетровської, Одеської, Закарпатської, Сумської, Хмельницької та Чернігівської областей, міст Дніпро і Київ; ЗОЗ ПМСД міст Дніпро, Київ і Ужгород; вищі медичні заклади освіти міст Київ, Тернопіль, Івано-Франківськ, Дубно, Суми.

Обсяги дослідження є достатніми для отримання достовірних результатів і повного розкриття об'єкту дослідження.

Статистичне опрацювання із використанням програмних продуктів на основі пакетів програм Excel Microsoft 10.0 та STATISTICA 7.0, сформульовані основні положення та висновки дисертаційної роботи, обґрунтовано достовірність отриманих результатів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що при виконанні дисертаційної роботи *вперше в Україні*:

- комплексно представлені проблемні питання надання ПХД населенню в Україні в розрізі адміністративних територій і на основі доведеної недосконалості її структури та недостатньої результативності обґрунтована необхідність удосконалення організаційних форм служби із відповідним до міжнародних

стандартів матеріально-технічним забезпеченням та управлінням, ефективне функціонування яких потребує системного упорядкування і державної підтримки;

- обґрутовано і запропоновано принцип комплексного пацієнт-сім'я-орієнтовано підходу, як основи створення концепції сучасної системи надання ПХД населенню в Україні, з урахуванням міжнародних норм і стандартів;

- обґрутована та розроблена цілісна система ПХД в Україні, що спроможна забезпечити доступність, якість та ефективність її надання визначеній категорії населення на основі мультидисциплінарного, міжвідомчого та міжсекторального підходу, базовими елементами якої стали опрацьовані та запропоновані функціонально-організаційні моделі окремих рівнів системи ПХД (первинної, загальної та спеціалізованої) із координуючою моделлю управління;

- об'єктивізована послідовність прийняття рішень при виборі рівня та виду надання паліативної і хоспісної допомоги за результатами комплексної оцінки стану пацієнта згідно з запропонованими критеріями;

- розроблені кваліфікаційні вимоги до медичних працівників усіх рівнів системи ПХД, виявлені особливості знань і навичок з питань надання ПХД та обґрутовані модернізовані навчальні програми і розроблена схема безперервного професійного розвитку медичних працівників з питань паліативної і хоспісної допомоги;

- визначені особливості кадрового забезпечення ЗОЗ ПХД в регіональному аспекті, виявлені його невідповідність об'єктивізованим реальним потребам та фактори, що складають перешкоду формуванню належного його потенціалу.

Удосконалено на галузевому рівні:

- базові положення щодо покращання доступності, якості та ефективності надання ПХД населенню в Україні, які потребують державного регулювання, та об'єктивізовані пропозиції необхідності виділення окремої спеціальності «Паліативна і хоспісна медицина» із затвердженням відповідної спеціалізації/субспеціалізації для лікарів та молодших медичних спеціалістів;

- науково-методичний підхід до визначення потреби населення у паліативній і хоспісній допомозі та виявлені її особливості у розрізі адміністративних територій та при окремих нозологічних формах;

- підходи до визначення статусу пацієнта, який потребує паліативної і хоспісної допомоги (паліативного пацієнта), обґрутовані та удосконалені критерії показань до визначення рівнів і видів ПХД та послідовності вибору в залежності від потреб.

Набули подальшого розвитку:

- механізм взаємозв'язків між лікарями ЗП-СЛ та лікарями-спеціалістами ЗОЗ ПМСД, вторинної і третинної медичної допомоги на основі визначених чітких функцій кожного у процесі надання паліативної і хоспісної допомоги населенню;
- послідовність прийняття рішень при виборі рівня та виду надання паліативної і хоспісної допомоги за результатами комплексної оцінки стану пацієнта, визначені згідно з запропонованими критеріями.

Теоретичне значення роботи полягає у суттєвому доповненні теорії соціальної медицини в частині вчення про здоров'я населення та управління охороною здоров'я, зокрема наукового обґрунтування концепції системи доступної, якісної та ефективної паліативної і хоспісної допомоги населенню в Україні.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що вони стали підставою для:

- розробки нормативно-правових документів на державному, галузевому та регіональному рівнях для впровадження системи ПХД населенню;
- розробки та впровадження функціонально-організаційних моделей системи надання паліативної і хоспісної допомоги для усіх видів медичної допомоги;
- оптимізації критеріїв визначення статусу паліативного пацієнта;
- удосконалення кваліфікаційних вимог до медичних працівників ЗОЗ ПХД;
- розробки основ професійної підготовки кадрів з питань надання ПХД;
- створення та удосконалення навчальних програм БПР медичних фахівців з питань організації і надання ПХД для усіх видів медичної допомоги;
- розробки методики розрахунку потреб населення у ПХД;
- розробки клінічних маршрутів пацієнтів для отримання доступної, якісної та ефективної паліативної і хоспісної допомоги.

Впровадження результатів дослідження в практику проводилося на етапах його виконання на державному, галузевому, регіональному рівнях.

Повнота викладення матеріалів в опублікованих працях.

Матеріали дисертаційної роботи знайшли відображення у 149 наукових працях, з яких – 29 публікацій у фахових наукових виданнях, регламентованих ДАК України, та 16 публікаціях в іноземних наукових журналах, у 50 публікаціях відображені основні наукові результати дисертації, 85 публікацій апробаційного характеру, у т. ч. 3 – методичні рекомендації і 4 – інформаційні листи про нововведення. В одноосібному авторстві опубліковано 16 робіт.

Оцінка змісту та оформлення дисертації.

Дисертацію викладено на 482 сторінках (основний текст – 250 сторінок), складається з вступу, 7 розділів власних досліджень, узагальнення результатів досліджень, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел (всього 530 найменувань, із них іноземними мовами – 161) і додатків. Роботу ілюстровано 59 таблицями та 45 рисунками.

У вступі представлено актуальність, зв'язок з науковими темами, мету, завдання, об'єкт, предмет, бази наукового дослідження, методи дослідження, наукову новизну, теоретичне та практичне значення, рівень впровадження та апробації результатів дослідження, особистий внесок здобувача, характеристику публікацій, обсяг та структуру дисертації.

У першому розділі «*Медико-соціальні аспекти організації надання паліативної і хоспісної допомоги у світі та в Україні*» наведено результати аналітичного огляду наукової літератури з питань паліативної і хоспісної допомоги.

У розділі представлені складні питання щодо функціонально-організаційної моделі системи доступної, якісної та ефективної ПХД населенню в Україні. Як зазначає дисертант, вирішення цієї проблеми потребує удосконалення існуючих нормативно-правових та методичних баз, необхідність проведення комплексного наукового дослідження, спрямованого на медико-соціальне обґрунтування та розробку системи паліативної і хоспісної допомоги населенню в Україні.

За результатами проведено аналізу дисертантом визначено напрям дослідження та сформовано його мету та завдання.

У другому розділі «*Програма, матеріали і методи дослідження*» представлено програму та дизайн дисертаційного дослідження. Дослідження проводилося в сім організаційних етапів з використанням системного підходу, що забезпечило комплексність дослідження та можливість отримання достовірної інформації для оцінки стану об'єкту дослідження.

При розробці програми дисертантом враховувались методичні принципи її створення: системність, комплексність, достовірність результатів, наступність, практична значущість результатів.

В розділі детально представлено за кожним організаційним етапом інформаційну базу та обсяги дослідження, його методологічний апарат.

Представлена в розділі методологія проведення дослідження підтверджує його високий науково-методичний рівень.

У третьому розділі «*Визначення потреби населення України у паліативній та хоспісній допомозі*» в якому дисертант показує, що несприятлива медико-демографічною ситуація, яка склалася в Україні – постаріння населення,

зростання захворюваності та смертності від злойкісних новоутворень (ЗН) і хронічних прогресуючих захворювань, зокрема ХНІЗ, вимагають паліативного лікування, догляду і реабілітації/абілітації пацієнтів, які потребують паліативної та хоспісної допомоги.

Автор визначає потребу населення у ПХД, яку розраховує згідно з наказом МОЗ України від 15.07.2011 № 420 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо розрахунку потреби населення у медичній допомозі», у розробці якого він брав участь. Дисертант свідчить, що найвищі показники розрахункової потреби населення у ПХД виявлені в Чернігівській, Полтавській та Кіровоградській областях. За результатами дисертаційного дослідження було запропоновано медичні показання до надання ПХД у дорослих. Проведено вивчення дитячої інвалідності в результаті чого дослідник робить висновок про те, що якісний та ефективний паліативний догляд за дітьми потребує МД підходу, який обов'язково включає залучення членів сім'ї ПП а також потреба у педіатричній ПД повинна розраховуватись не від кількості померлих, а від поширеності захворювань, що потребують ПД.

У четвертому розділі «**Системний аналіз нормативно-правової бази, що регулює надання паліативної та хоспісної допомоги населенню в Україні, та її відповідності міжнародним підходам, стандартам і нормам**» дисертантом проаналізовані і науково обґрунтовані розробки та впровадження оптимальної НПБ, що регулює надання ПХД, яка враховує кращий міжнародний і національний досвід, медико-демографічні особливості, соціально-економічні можливості та умови України. Доведено, що адекватна НПБ є основою і важливою умовою формування державної політики створення і розвитку оптимальної системи ПХД.

Системний аналіз національної НПБ щодо державного регулювання організації надання ПХД населенню в Україні засвідчив, що в сучасних умовах удосконалення та розробка НПБ з питань ПХД потребує міжвідомчого підходу, залучення науковців, експертів НДО. Гуманне ставлення до ПП, до його часті, гідності, приватного життя, автономності особистості тощо має бути основоположним принципом НПБ з питань ПХД, що забезпечить дотримання міжнародних підходів і стандартів дотримання та захисту прав ПП і членів їх родин.

У п'ятому розділі «**Системний медико-соціальний аналіз надання паліативної та хоспісної допомоги населенню в Україні**» представлено результати проведених дисертантом у 2015–2019 рр. соціологічних досліджень. Оскільки в чинних звітних формах державної статистики не передбачені дані щодо надання ПХД населенню, нами були розроблені спеціальні опитувальники, які за сприяння ГО «Українська ліга розвитку паліативної і хоспісної допомоги»

були надіслані до усіх керівників ОДА і обласних рад. Результати аналізу даних, які надійшли з регіонів, дозволили визначити забезпеченість ПХД населення та засвідчили, що розвиток закладів і служб ПХД в Україні ще не відповідає існуючим потребам населення, чинній НПБ і значно відстає від багатьох країн Європи і світу.

У шостому розділі «**Аналіз кадрового забезпечення закладів паліативної та хоспісної допомоги в Україні**» автором представлені результати соціологічного дослідження, які свідчать про значні проблеми з професійною підготовкою та комплектуванням ЗОЗ ПХД персоналом. Результати соціологічного дослідження виявили суттєві прогалини щодо підготовки м/п з питань організації та надання ПХД та дозволяють стверджувати про недостатній рівень знань і компетенції м/п із зазначених питань. Аналіз анкет засвідчив, що більше половини респондентів неспеціалізованих ЗОЗ вважають, що вони не мають спеціальних знань з питань ПХД населенню, найбільше з яких були лікарі-інтерни. Встановлено, що ЗВМО приділяють недостатню увагу підготовці студентів з питань ПХД. Контент-аналіз навчальних програм для студентів ВМЗО виявив суттєві прогалини: майже не висвітлюються теми стосовно значення та забезпечення психологічної допомоги, соціальної та духовної/релігійної підтримки інкурабельних хворих, особливостей спілкування з родичами ПП, організації роботи з ТЦСО, волонтерами та НДО при наданні ПХД і СППД тощо. В кінці розділу, автор робить висновок, що створення і впровадження системи ПХД висуває високі вимоги до мотивації та професійної підготовки м/п, оскільки адекватна підготовка та БПР кваліфікованих фахівців є однією з головних умов створення і розвитку системи якісної та ефективної ПХД. Зазначене потребує комплексного і системного вирішення та державної підтримки, зокрема з боку МОЗ України і МОН України.

У розділі 7 «**Медико-соціальне обґрунтування та розробка оптимальних моделей системи паліативної та хоспісної допомоги населенню в Україні**» визначені концепція та організаційні підходи до створення і розвитку системи ПХД населенню в Україні.

Системний аналіз крашого міжнародного досвіду надання ПХД населенню та результати дисертаційного дослідження дозволили запропонувати до впровадження адаптовану трирівневу модель організації системи ПХД, яка складалася з наступних рівнів: первинна, загальна і спеціальна ПХД. Паліативна допомога дітям, як і дорослим, повинна бути інтегрована в систему охорони здоров'я. Крім цього ПД дітям має стати невід'ємною складовою єдиного проекту Концепції соціальної педіатрії (комплексної медико-соціальної реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності).

Експертами була надана позитивна оцінка концептуальної моделі системи ПХД, що свідчить про відповідність її основних положень сучасним вимогам науки і практики, що демонструє її ревалентність та можливість рекомендувати її для впровадження в систему охорони здоров'я України на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях.

Висновки та практичні рекомендації. Висновки є обґрунтованими і базуються на отриманих в ході дослідження результатах. Практичні рекомендації відображають сутність отриманих результатів і скеровані на забезпечення їх впровадження в систему охорону здоров'я країни.

Автореферат за змістом повністю відповідає основним положенням дисертації, за оформленням та структурою відповідає вимогам, які визначені ДАК МОН України.

Відповідність паспорту спеціальності. Дисертаційна робота відповідає паспорту спеціальності 14.02.03 - соціальна медицина.

При опоненції дисертаційної роботи ознак плагіату не виявлено.

Принципових зауважень до методології проведення дисертаційного дослідження та оформлення роботи не має.

При позитивній оцінці дисертації в цілому, хотілося б почути відповідь на наступні дискусійні питання:

1. Чому найвищі показники розрахункової потреби населення у ПХД виявлені в Чернігівській, Полтавській та Кіровоградській областях.

2. Проведеним дисертаційним дослідженням Ви обґрутували функціонально-організаційні моделі надання загальної та спеціалізованої паліативної медичної допомоги населенню. У чому їх суттєва відмінність?

Вказані запитання не знижують загального позитивного враження від дисертаційної роботи та її науково-практичної цінності.

Загальний висновок

За свою актуальністю, адекватністю застосованих методів і обсягу дослідження, сучасним науково-методичним рівнем виконання, науковою новизною, теоретичним та практичним значенням отриманих результатів щодо обґрутування, розробки та часткового впровадження в охорону здоров'я України, достатнім висвітленням та апробацією результатів дослідження дисертаційна робота Царенка Анатолія Володимировича «Медико-соціальне

обґрунтування системи паліативної та хоспіцної допомоги в Україні» відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук, а саме, п. 10 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановами Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 та від 19 серпня 2015 р. № 656, а її автор Царенко А. В. заслуговує на присудження вченого ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.02.03 – соціальна медицина.

Завідувач кафедри соціальної
медицини, громадського здоров'я,
організації та економіки охорони здоров'я
з лікарською трудовою експертизою Української
медичної стоматологічної академії

д.м.н., проф.

I.A. Голованова

Більш по спеціалізації вчені
канд. філ.біл. 04 Кафедра вживані
2020 року.

Вченій супервізор,
професор Докт.-В.І. Курч